

Bashorat Turaboyeva

*O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"Milliy qo'shiqchilik" kafedrası o'qituvchisi
E-mail: bashoratturaboyeva@gmail.com*

AHMADJON DADAYEV IJODIDA BASTAKORLIK AN'ANALARI

***Annotatsiya.** Ustoz-shogird an'anasi o'laroq asrlar davomida bizgacha yetib kelgan o'zbek xalqining milliy madaniy merosi, hofizlarning betakror ijro uslubini yanada sayqallashtirish hamda yangi zamonga mos va xos bo'lgan milliy bastakorlik ijodini rivojlantirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri bo'lib kelmoqda. Milliy mumtoz musiqa asosida ommaviy janrlarga xos asarlar yaratish bastakorlik an'analariining asosiy mezonini bo'lmog'i lozimdir. Mana shunday murakkab davrda o'z ijod mahsuli bilan el orasida dong taratib kelayotgan O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Ahmadjon Dadayevning ijodi tahsinga sazovordir. Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek milliy musiqa san'atining yorqin namoyandalaridan biri bo'lgan xushovoz xonanda, mohir sozanda, yetuk bastakor Ahmad Dadayevning hayoti va ijodiy faoliyatiga to'xtalib o'tamiz.*

***Kalit so'zlar:** Ahmadjon Dadayev, ijod, san'at, kuy-ohang, maqom, sozanda, xonanda, bastakor, o'zbek milliy musiqasi.*

COMPOSITIONAL TRADITIONS IN THE WORKS OF AHMADJON DADAYEV

***Abstract.** This article examines the compositional traditions in the works of Ahmadjon Dadayev, a prominent representative of contemporary Uzbek musical art. Particular attention is given to the development of national compositional creativity based on classical musical heritage and the master-apprentice tradition. The study analyzes the distinctive features of his musical language, including melodic structure, genre characteristics, and the influence of maqom traditions. It also explores his contribution to the preservation and development of Uzbek national music in the context of modern cultural processes.*

Keywords: Ahmadjon Dadayev, composition, Uzbek national music, maqom, musical tradition, melody, composer, performance art.

Madaniyatni rivojlantirish va xalqning ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevori bu – adabiyot va san'atdir. Adabiyot va san'atga e'tibor – bu avvalo xalqimizga, kelajagimizga e'tibordir. Buyuk shoir Cho'lpon ta'kidlaganidek, “Adabiyot va madaniyat yashasa, millat yashaydi” [1].

Bugungi kunda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar jarayonida ijodkor ziyolilarning o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, xalqning ma'naviy kamolotida madaniyat vakillarining xizmatlari beqiyosdir [2].

Xalqimizning milliy-mana'viy merosini musiqa san'atisiz tasavvur etib bo'lmaydi. O'zbek xalqining yuksak ma'naviy fazilatlarini kamol toptirish, milliy mafkurani shakllantirish, yosh xonanda va sozandalarni boy madaniy merosga, Vatanga muhabbat, istiqlol g'oyalriga sadoqat ruhida tarbiyalash, asrlar davomida bizgacha yetib kelgan an'ana va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, yosh iste'dodli san'atkorlarni kashf etish, ustoz hofizlarning betakror ijro uslubini yanada rivojlantirish hamda yangi zamonga mos va xos bo'lgan milliy bastakorlik ijodini yanada rivojlantirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri bo'lib kelmoqda.

Albatta, bugunga qadar ko'plab bastakorlar kamol topgan edilar. Ularning ijodiy meroslari o'zbek xalqining san'atga shinavanda tinglovchilari tomonidan chuqur hurmat ila e'tirof etiladi. Biroq, globallashuv jarayonida milliy an'analarga sodiq holda asar yaratish biroz mushkul bo'lib qolmoqda. Milliy mumtoz musiqa asosida ommaviy janrlarga xos asarlar yaratish bastakorlik an'analarning asosiy mezonini bo'lmog'i lozimdir. Mana shunday murakkab davrda o'z ijod mahsuli bilan el orasida dong taratib kelayotgan O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Ahmadjon Dadayevning ijodi tahsinga sazovordir.

O'tmish bastakorlik ijodiyotining o'ziga xos uslublari o'zining ma'nodorligi bilan zamonaviy bastakorlik ijodi borasida professional yosh san'atkorlarni shakllantirishda dasturulamali bo'lib xizmat qilib kelmoqda. Xususan, A.Dadayev ijodi fikrimizning yaqqol dalilidir. Uning bastalagan asarlarida an'anaviylik, zamonga hamnafaslik, kuychanlik alohida sezilib turadi. U yaratgan asarlar bugungi kun ijrochiligida keng ommalashgani bois tinglovchilar qalbidan muqim o'rin olmoqda.

A.Dadayevning musiqaga bo'lgan qiziqishi bolaligidan shakllanadi. Bolalik yillarida xalq ohanglarini tinglash, ustoz san'atkorlar ijrosini kuzatish va musiqiy kechalarda qatnashish ijodiy tafakkurini boyitdi. Ustoz-shogird an'anasi ijodiy kamolotida muhim rol o'ynaydi. Tajribali san'at darg'alari bilan muloqot, amaliy mashg'ulotlar va mumtoz asarlarni o'rganish orqali u milliy musiqa san'atining nozik jihatlarini chuqur egallashga muyassar bo'ldi. Shu jarayon uning ijrochilik va bastakorlik uslubining shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi desak mubolag'a bo'lmaydi [3].

Bastakor Ahmadjon Dadayev – O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist, mohir sozanda, xushovoz xonanda bo'lish bilan birga mehribon ustoz hamdir. U Toshkent viloyatining Parkent tumani, Novdak qishlog'ida tavallud topdi. Otasi kamtarin inson, san'atsevar havaskor sozanda Shokarim aka, onasi Risqi opa farzandi musiqaga shaydo ekanligini payqab, Qizil tog' shaharchasidagi 2-son bolalar musiqa maktabiga o'qishga beradilar. Musiqa maktabida o'zbek xalq cholg'usi g'ijjak bo'yicha ustoz Georgiy Iskayevich Pinxasov sinfida tahsil oladi. 1972–1976-yillarda esa Hamza nomidagi Toshkent davlat musiqa bilim yurtida o'qishni davom ettiradi. Bu erda Ahmadjon Dadaev Sotvoldi Karimov, Murod Toshmuhammedov, Rahim Malikov kabi ustoz sozandalarning sabog'ini olishga muyassar bo'ladi.

1976-yili Ahmadjon Dadayev Toshkent davlat konservatoriyasi (hozirgi O'zbekiston davlat konservatoriyasi) "Sharq musiqasi" bo'limi an'anaviy g'ijjak ijrochiligi bo'yicha o'qishga qabul qilindi. U "Sharq musiqasi" bo'limida

xalqimizning taniqli san'at namoyondalari, ustoz san'atkorlar Faxriddin Sodiqov, Mahmudjon Muhamedov, Is'hoq Rajabov, Sulaymon Taxalov va boshqa murabbiylarda an'anaviy musiqa ijrochilik sirlarini o'rgana boshladi. Bu ustozlar rahbarligida Ahmadjon Dadayev an'anaviy mumtoz musiqa merosi, Maqom ijrochilik san'atini jidiy va qunt bilan o'rgandi. Aytish mumkinki, T.Jalilov, K.Jabborov, G'.Toshmatov, G'.Hojiqulov, N.Hasanov, T.Toshmatov, T.Hasanov, Q.Komilov, A.Ismoilov va O'lmas Rasulov kabi o'zbek bastakorlarining aksariyati aynan g'ijjak sozi mutaxassislari bo'lgan. Jumladan, Ahmadjon Dadayev ham ustozlari maslahati va ko'magida an'anaviy o'zbek sozandalik san'atida ijro maktabini mohir g'ijjakchi ustozlarning ijro uslublarini egallashga bor kuch g'ayrati bilan harakat qiladi. O'sha davrning keksa san'atkori, betakror sozanda G'ulomjon Hojiqulov bilan ustoz-shogird an'analarini davom ettirib, ijodiy hamkorlik qiladi. Mehnat faoliyatini 1975-yildan Toshkent viloyatiga qarashli Krasnogorsk shaharchasida o'zi tahsil olgan musiqa maktabida dars berishdan boshladi [4].

Konservatoriyada o'qib yurgan kezlari boshlab (1970–1975) O'zbekiston radiosi qoshida tashkil etilgan Yunus Rajabiy nomidagi maqomchilar ansambliga ishga taklif etilib, ustozlar bilan yonma-yon turib faoliyat yuritishga muyassar bo'ldi. Konservatoriya ilm dargohi bo'lsa, maqom ansambli ustozlar sabog'i va tajriba sinov maskani bo'lib xizmat qildi. Bu yerdagi ustozlar davrasi doimo ziyo maskani sifatida yosh Ahmadjon uchun nazariy, amaliy, hayotiy maktab vazifasini o'tadi. Ahmadjon Dadayevga ana shunday baxtli kunlar nasib etdi. U zamonasining eng yetuk san'atkorlari, mohir sozandalar, xonandalar Orifxon Xatamov, Orif Alimaxsumov, Berta Davidova, Kommuna Ismoilova, Is'hoq Rajabov, Eson Lutfullayev, Ochilxon Otaxonov, Shokirjon Ergashev, Izro Malakov, aka-uka Ismoil va Isroil Vahobovlar, Dadaxo'ja Sottixo'jayev, Shavkat Mirzayev, Temur Mahmudov, Abduxoshim Ismoilov, Maxmudjon Tojiboyev, Matluba Dadaboyevalar bilan birga faoliyat yuritdi. U ushbu ansamblida eng avvalo, maqom ijrochilik sir-sinoatlarini puxta o'zlashtirdi. Ustozlariga havas qilib, o'z ijodiy

tafakkurini sinab ko'rish maqsadida bastakorlik borasida izlanishlar olib borishga jazm qildi. Bu borada u bastakorlik ijodiyotining musiqiy me'rosi bilan bog'liq jihatlarini idroklashga harakat qildi. Ustozlariga mehr qo'yib, sekin-asta zamonga mos bo'lgan Habibiy so'zi bilan "Gulzorim go'zal", "Mehribonimga", "Dillar uchrashuvi" va "Bahor" ashulalarini, N.Narzullayev so'zi bilan esa "Jondan shirin", "Mening bordir o'z diyorim" kabi ashulalarni yaratdi [5].

A.Dadayevning ilk asarlarida o'zbek hofizlik san'atining yorqin namunalariga xos uslublarni ko'rishimiz mumkin. Musiqa asari yaratish sozanda uchun unchalik murakkab emasdek tuyuladi, lekin musiqiy merosni bilish, ustozlar sabog'ni olish, ijodkor samarasining asosini tashkil etishini unutmaslik lozim. Ahmadjon ana shunday yuqori darajadagi ustozlar sabog'ini olib, shiddat bilan ijod qilishga kirishdi. O'zining dastlabki asarlarini ustozlar nazaridan o'tkazib, ularning ishonchini oqlashga erishdi. Ayniqsa, Mashrab g'azali bilan "Onam", M.Rahmon so'zi "Umidim qoldi", Qadam Saidmurodov she'ri bilan "Xabar yubordim" kabi ashulalari o'z uslubi, usuliga ega ekanligi va o'ziga xos yangi oqim sifatida elga tanildi. Ustozlari va tinglovchilar olqishiga sazovor bo'ldi. Bundan ruhlangan Ahmadjon o'z ijodini dadillik bilan davom ettirishga kirishdi. Jumladan, "Mehnat bilan" (Uyg'un), "Rubobim tori ikkidir" (E.Vohidov), "Vafo qilarmisan bahorim" (A.Oripov), "Seni kutgayman" (O.Odilxonov), "Dutorim" va "O'zbekistonim yaxshidir" (Sh.Dadayev), "Gavharim" (J.Jabborov), "Eslarman seni" (A.Turon), kabi yuzdan ortiq kuy-ashulalarni yaratib tinglovchilarga taqdim etdi.

Qolaversa, fors-tojik she'riyatining namoyondalari A.Rudakiy, M.Tursunzoda, A.Jomiy va M.Shodiy g'azallariga murojaat qilib, kuy bastaladi. Bu kabi ijod mahsuli bo'lmish mumtoz asarlar barchani o'ziga jalb etib, xalq e'tiboriga tushdi.

Bugungi kunda A.Dadayev mumtoz ohanglar asnosida ijodini davom ettirish bilan birga yosh san'at shaydolariga xonandalik va sozandalik borasida milliy uslubini o'rgatib kelayotgani tahsinga sazovordir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh. *Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom.* – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 104 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining *Harakatlar strategiyasi to'g'risidagi Farmoni*, 2017.
3. Akbarov I. *Musiqqa lug'ati.* – Toshkent: G'.G'ulom, 1997. – 368 b.
4. Bo'riyeva K. *An'anaviy xonandalik.* – Toshkent: Musiqqa, 2008. – 120 b.
5. Kahharov N. *Vokal asoslari.* – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2008. – 311 b.
6. Mullaxandov D. *O'zbek vokal ta'limi masalalari.* – Toshkent: O'zdamnashr, 1954. – 120 b.
7. Kahharov N., Murodov Y. *Yakkaxon qo'shiqchilik.* – Toshkent: O'zbekiston, 2008. – 147 b.